

Georg Bender (1892)

Georg Immanuel Bender

(1848-1924), burmistrz Torunia, historyk

Honorowy Obywatel Miasta Torunia

Ur. 31 XII w Królewcu jako piąty syn dra Karla Ludwiga i Idy z d. Kaswurm. Matka pochodziła z mieszczańskiej rodziny protestanckich emigrantów z Salzburga, która w XVIII w. osiedliła się w Prusach Wschodnich. Jej ojciec był właścicielem dóbr rycerskich Puspern k. Gąbina. Trzej bracia matki byli czynnymi politykami, dwaj z nich na przełomie lat 60. i 70. byli posłami do parlamentu pruskiego. Mężem młodszej siostry matki był znany polityk z prowincji pruskiej Leopold v. Hoverbeck, przywódca frakcji "młodolitewskiej" w Niemieckiej Partii Postępu (Deutsche Fortschrittspartei) i deputowany do parlamentu pruskiego.

Ojciec Karl Bender (1811-93) był nauczycielem i profesorem gimnazjum staromiejskiego w Królewcu. Przed rewolucją 1848 aktywnie uczestniczył w opozycji liberalnej w prowincji pruskiej; zwolniony w 1851 z pracy ze względu na demokratyczne przekonania polityczne, osiedlił się w kupionych w pow. Pruska Hława (Preuftisch Eylau) dobrach Katharinenhof. Był w latach 1861-85 nieprzerwanie członkiem Izby Deputowanych w sejmie pruskim.

Georg Bender do 14 roku życia pobierał lekcje w domu, dawane przez nauczycieli domowych; w 1862 zaczął uczęszczać do wyższej tercji gimnazjum staromiejskiego w Królewcu. W 1868 rozpoczął studia prawnicze na uniwersytecie w Jenie, w następnym roku powrócił do rodzinnego miasta i kontynuował naukę na Albertynie, z przerwą w czasie wojny prusko-francuskiej w 1870/1, gdy został zmobilizowany.

23 XI 1872 zdał z oceną dobrą pierwszy egzamin prawniczy i podjął pracę zawodową najpierw jako referendarz w Sądzie Miejskim w Królewcu, następnie sędzia powiatowy w Barczewie, po czym powrócił do Królewca jako sędzia w tamtejszym Wyższym Sądzie Krajowym. 6 II 1878 zdał drugi prawniczy egzamin państwowy. 11 II 1878 otrzymał tytuł asesora, a 18 IV 1878 został powołany do sądu powiatowego w Olecku. 7 VIII 1878 został wybrany na urząd syndyka miejskiego w Toruniu. Potwierdził przyjęcie wyboru w liście z Olecka z 19 VIII. W związku z przejściem do pracy w miejskich strukturach samorządowych uzyskał zwolnienie ze służby państwowej. 20 XII 1879 radni wybrali jednogłośnie Bendera na urząd zastępcy burmistrza Torunia Wisselincka (II burmistrz). W sierpniu 1882 został płatnym członkiem Magistratu. W 1886 ponownie wybrano go na to samo stanowisko na następnych 6 lat.

W 1888 objął urząd I burmistrza Torunia z pensją 7800 mrk i pozostał na nim do r. 1891, kiedy to od kwietnia przeszedł na stanowisko nadburmistrza Wrocławia. Toruń opuścił wraz z rodziną 15 IV. Swój urząd we Wrocławiu złożył 30 IX 1912, przechodząc na emeryturę. W czasie kadencji Bendera kontynuowany był proces modernizacji Torunia. Na lata 1878-92 przypadł główny etap rozbudowy nowego pierścienia fortyfikacji twierdzy toruńskiej, co uwolniło pod zabudowę tereny dotychczas zajmowane przez wojsko wokół śródmieścia, m.in. w tym czasie zbudowany został dworzec Toruń-Miasto, uruchomiono nadbrzeżną linię kolejową wzdłuż Wisły, w 1884 r. zbudowano rzeźnię, przygotowano projekty dla podjętej w latach 90. rozbudowy nowoczesnej sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. W 1891 zaczęto budować pierwszą linię tramwajową. Bender unowocześnił też organizację zarządzania władz m. Za zasługi dla Torunia otrzymał w 1892 tytuł honorowego obywatela. Bender od początku pobytu w Toruniu podjął badania historyczne. Ich rezultatem było kilka artykułów, opublikowanych w latach 80., poświęconych m.in. najstarszym wilkierzom Nowego Miasta Torunia (ZWG, H.7, 1882), a zwłaszcza historii rodzinnej Mikołaja Kopernika. Zastugą Bendera było ustalenie wbrew tradycji tor. prawdopodobnego domu astronoma przy dzisiejszej ul. Kopernika. Kwestii tej poświęcił artykuły: "Archivalische Beitrage zur Familien-Geschichte des Nikolaus Copernicus" (MCV, H.3, 1881) i "Weitere archtvalische Beitrage zur Familiengeschichte des Nikolaus Copernicus" (tamże, H.4, 1882).

Georg Bender (1892)

Opublikowano na www.um.torun.pl (<https://www.um.torun.pl>.)

Swoje zainteresowania badawcze skierował także na historię szpitalnictwa w Toruniu (ZWG, H.15,1886) oraz toruńskiej straży pożarnej (Geschichte des städtischen Feuer-Societat in Thorn, Thorn 1891).

Problematyki kopernikowskiej nie porzucił po zamieszkaniu we Wrocławiu, czego dowodził opublikowany w "Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte" artykuł "Heimat und Volkstum der Familie Kopernik" (Bd.27, 1920). Już w 1879 wstąpił do niemieckiego towarzystwa naukowego Copernicus-Verein für Wissenschaft und Kunst, w którym pełnił w latach 1883-5 funkcję drugiego, a w latach 1888-9 pierwszego sekretarza.

W 1891 przyznano mu członkostwo honorowe. Wygłosił kilkakrotnie odczyty, np. o Łukaszu Watzenrode, o księdze czynszów Nowego Miasta z lat 1359-97, o ruchu religijnym w Toruniu w czasie wojen husyckich, o pracach W. Kętrzyńskiego. Jako burmistrz przywiązywał wielką wagę do ostatecznego zakończenia trwających przez dziesięciolecia prac porządkowych w archiwum miejskim. W pracach tych również sam uczestniczył.

Bender należał do Niemieckiej Partii Postępowej (Deutsche Fortschrittspartei), w ocenie władz nie był jednak szczególnie radykalnym i niebezpiecznym jej członkiem. Jednakże w 1882 w związku z działalnością polityczną jako urzędujący burmistrz Torunia został postawiony przez prokuratora w stan oskarżenia. Powodem stało się wystąpienie Bendera na zebraniu przedwyborczym Partii Postępu w dniu 7 VI przeciwko konserwatywnemu kandydatowi do Reichstagu w powiecie wąbrzeskim wydawcy Carlowi Dombrowskiemu. Benderowi zarzucono także niezgodne z prawem używanie tytułu "burmistrz", wkrótce jednak, w 1883, został oczyszczony z zarzutów.

Żoną Bendera była Margarethe z d. Conrad, ur. 11 IV 1854 w Maulen pod Królewcem, córka Alberta i Emilie z d. Dulk. Jej ojcem był właścicielem dóbr rycerskich. W małżeństwie tym urodziło się już po zamieszkaniu w Toruniu pięcioro dzieci: córki Maria Clara (ur. 12 III 1880), Emilie (25 X 1881, zm. 24 II 1882), Hedwig Martha (ur. 29 VI 1885), Ida Margarethe (ur. 26 VI 1887) oraz jedyny syn Karl Albert (ur. 11 IX 1883). Do stycznia 1879 Bender mieszkał przez kilka miesięcy po przyjeździe w domu na Starym Rynku, róg ul. Szczytnej, następnie przy ul. Mostowej oraz Strumykowej. Zmarł we Wrocławiu 4 II 1924.

Opracowała: Magdalena Niedzielska

"Toruński Słownik Biograficzny" pod redakcją Krzysztofa Mikulskiego, Toruń 1998, tom 2, strony: 32-34. Towarzystwo Miłośników Torunia i Uniwersytet Mikołaja Kopernika.

[>>> Wróć do listy Honorowych Obywateli Miasta Torunia](#) [1]

Odnosiniki:

[1] <https://www.um.torun.pl/pl/node/1663>